

УДК 336.77

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-3-31>**Кравченко Т.Д.**

старший викладач кафедри «Фінанси і банківська справа»
Державного вищого навчального закладу
«Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

Колеснікова О.П.

старший викладач кафедри «Фінанси і банківська справа»
Державного вищого навчального закладу
«Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

Тигранян В.С.

старший викладач кафедри «Фінанси і банківська справа»
Державного вищого навчального закладу
«Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

Kravchenko Taisiia, Kolesnikova Olga, Tigranyan Valerik
Priazovskyi State Technical University

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF INSURANCE OF BANK RISKS ARE IN UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню сучасних напрямів розвитку страхування банківських ризиків та необхідності активізації спільної діяльності комерційних банків і страхових компаній у сфері банківського бізнесу. Авторами показано своєчасність дослідження та розкрито причини, що перешкоджають розвитку страхування ризиків у вітчизняних банках. Досліджено стан страхування банківських ризиків в сучасних умовах. Названо причини низької активності співпраці комерційних банків та страхових компаній щодо страхування ризиків. Висвітлено міжнародний досвід та особливості розвитку комплексного страхування професійних банківських ризиків. Підкреслено необхідність пошуку нестандартних рішень у сфері організації та формах взаємодії банківського й страхового секторів економіки щодо страхування фінансово-кредитних ризиків банків. Автори дійшли висновку, що життєздатність співпраці банківських і страхових інститутів обумовлена низкою переваг та забезпечує фінансову стабільність банків, захищає їх від невідомої ситуації на ринку та впливу непередбачуваних факторів, активізує розвиток страхового ринку в Україні. Отже, напрям страхової діяльності, пов'язаний із мінімізацією фінансово-кредитних ризиків, вимагає глибокого вивчення й теоретичного узагальнення.

Ключові слова: комерційний банк, страхування, кредитування, ризик, фінансові інструменти, страховий захист, гарантії, вклади, депозити.

Статья посвящена исследованию современных направлений развития страхования банковских рисков и необходимости активизации совместной деятельности коммерческих банков и страховых компаний в сфере банковского бизнеса. Авторами показана своевременность исследования и раскрыты причины, которые препятствуют развитию страхования рисков в отечественных банках. Исследовано состояние страхования банковских рисков в современных условиях. Названы причины низкой активности сотрудничества коммерческих банков и страховых компаний касательно страхования рисков. Освещены международный опыт и особенности развития комплексного страхования профессиональных банковских рисков. Подчеркнута необходимость поиска нестандартных решений в сфере организации и формах взаимодействия банковского и страхового секторов экономики касательно страхования финансово-кредитных рисков банков. Авторы пришли к выводу, что жизнеспособность сотрудничества банковских и страховых институтов обусловлена рядом преимуществ и обеспечивает финансовую стабильность банков, защищает их от неопределенной ситуации на рынке и влияния непредсказуемых факторов, активизирует развитие страхового рынка в Украине. Следовательно, направление страховой деятельности, связанное с минимизацией финансово-кредитных рисков банков, требует глубокого изучения и теоретического обобщения.

Ключевые слова: коммерческий банк, страхование, кредитование, риск, финансовые инструменты, страховая защита, гарантии, вклады, депозиты.

The article is sanctified to research of modern directions of development of insurance of bank risks and necessity of activation of joint activity of commercial banks and insurance companies in the field of bank business. A problem of expansion of practice of insurance of risks in bank activity and mastering of her new directions is unsolved and shows up in modern terms especially sharply from necessity of providing of the economy growing of country. The improvement of the system of insurance of risks of commercial banks is caused by the necessity of deepening of integration processes for a bank sphere with the purpose of production of competitive foods, providing by them productive sphere, business and population, upgrading of crediting and more complete satisfaction of necessities of clients in financial services. Insurance of risks jars is one of methods of providing of their financial stability and must become the obligatory component of protecting from an indefinite situation at the market and influence of unforeseeable factors. Authors are show research timeliness and reasons which hinder to development of insurance of risks in home jars are exposed. The state of insurance of bank risks is investigational in modern terms. Reasons of subzero activity of collaboration of commercial banks and insurance companies are adopted in area of insurance of risks. International experience and features of development of complex insurance of bank occupational take are lighted up. The necessity of search of non-standard decisions is underline in the field of organization and forms of co-operation bank and insurance sectors of economy in part of insurance of financial risks of banks. Key components which allow examining co-operation of bank and insurance business as a dynamic system task is formed. Authors came to the conclusion, that viability of collaboration of bank and insurance institutes is conditioned by the row of advantages and provides financial stability of banks, protects them from an indefinite situation at the market and influence of unforeseeable factors, activate insurance market development in Ukraine. Consequently, directions of insurance activity, related to minimization of financial risks of banks, require a deep study and theoretical generalization.

Key words: commercial bank, insurance, crediting, risk, financial instruments, insurance defense, guarantees, holding, deposits.

Постановка проблеми. Банківська діяльність пов'язана з великою кількістю ризиків, які не захищені і з настанням яких банк може втратити не тільки дохід, але й видані кошти, отже, для сталого розвитку банківського сектору економіки необхідна побудова ефективної системи страхового захисту від ризиків.

Проблема розширення практики страхування ризиків у банківській діяльності та освоєння її нових напрямів є невирішеною і постає в сучасних умовах особливо гостро через необхідність забезпечення подальшого економічного зростання. В Україні страхування банківських ризиків є досить обмеженим, багато видів страхування, які масово використовуються в міжнародній практиці, майже не використовуються українськими банками, що пов'язано зі специфічними умовами, які склалися в Україні, тому питання дослідження системи страхування ризиків комерційних банків страховими компаніями в Україні та визначення основних напрямів її розвитку є нагальними й потребують вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання пошуку ефективних механізмів співпраці банківського та страхового секторів щодо страхування фінансових ризиків останніми роками привертають особливу увагу економістів, які досліджують проблеми підвищення ефективності банківської діяльності. Страхуванню банківських ризиків присвячені праці багатьох зарубіжних і вітчизняних учених, таких як В. Базилевич, Н. Внукова, О. Василик, В. Суслов,

Т. Мосійчук, О. Пронін, Л. Альошина, В. Сєвка, О. Заруба, І. Бланк, М. Клапків, Х. Грюнінг. Проте проблеми комплексного страхування ризиків банків України сьогодні досліджені недостатньо й потребують детального розгляду.

Метою дослідження є розгляд напрямів страхування ризиків комерційних банків страховими компаніями в Україні та визначення основних напрямів її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні зовнішні виклики, з якими стикається економіка нашої країни, загострили розуміння того, що Україні потрібна система якісного страхового захисту ризиків, які виникають у діяльності комерційних банків. Банківський сектор є одним з найбільш ризикових у всій сфері економічної діяльності. Страхування ризиків банками є одним з методів забезпечення їх фінансової стабільності і має бути обов'язковим компонентом захисту від невизначеної ситуації на ринку та впливу непередбачуваних факторів. Міжнародний досвід свідчить про те, що страхування банківських ризиків забезпечує банкам надійну репутацію, довіру з боку вкладників і партнерів, тому ефективну діяльність, фінансову стійкість загалом.

В Україні страхування банківських ризиків є досить обмеженим, багато видів страхування, які масово використовуються в міжнародній практиці, майже не використовуються українськими банками, що пов'язано зі специфічними умовами, що склалися. Також страховий ринок України ще недостатньо розвинутий порівняно

зі страховими ринками розвинутих країн, що спричиняє ненадійність роботи українських страхових компаній. З огляду на економічні умови в Україні використання комплексного страхування ризиків банками дало б змогу значно стабілізувати їх діяльність, захистити від широкого кола ризиків [5].

Слід зазначити, що страхування банківських ризиків – це не приватна справа банку, оскільки кредитна установа ризикує перш за все не своїми коштами, а вкладами своїх клієнтів. В окремих країнах для банків придбання генерального банківського поліса є обов'язковим. Наприклад, комплексне банківське страхування згідно з вимогою Федеральної корпорації зі страхування депозитів (FDIC) є обов'язковим для всіх банків, що працюють на території США зі вкладками фізичних осіб. Таке комплексне страхування коштів вкладників, безумовно, допомагає підвищити репутацію банку й залучити нові вклади та інвестиції.

Комплексне страхування професійних банківських ризиків включає:

- страхування від злочинів (Bankers Blanket Bond (BBB) / Fidelity Bond);
- страхування від електронних і комп'ютерних злочинів (ECC);
- страхування відповідальності фінансових інститутів (FIPI).

Як правило, фінансовий інститут прагне отримати всі види страхування в складі одного комплексного поліса. Перевага комплексного підходу полягає не тільки у зниженні вартості страхування, але й у тому, що збитки з банківського страхування часто бувають складними, не завжди просто визначити, в результаті чого банку було їх завдано.

Поліс комплексного банківського страхування від електронних і комп'ютерних злочинів (ECC) широко відомий у всьому світі та є основою страхової програми будь-якого банку. Основною метою цього страхування є захист банку від операційних ризиків, пов'язаних з економічними злочинами з боку третіх осіб і співробітників банку.

Страхування від електронних і комп'ютерних злочинів є необхідним елементом комплексної програми розподілу ризиків банку. Вона забезпечує захист від збитків у результаті несанкціонованого проникнення в електронні та комп'ютерні системи банку та зміни даних в результаті впливу комп'ютерних вірусів, здійснення операцій з шахрайським інструкціям, отриманих електронними каналами зв'язку, в результаті злому комп'ютерних систем клієнта [6].

В багатьох країнах широко застосовуються поліси BBB (Bankers Blanket Bond), тобто поліси комплексного страхування банків від злочинів,

які завдають збитків банкам внаслідок неправомірних або помилкових дій персоналу й третіх осіб та низки інших операційних ризиків. Bankers Blanket Bond надає страховий захист від збитків у результаті операцій, здійснених банком на підставі підроблених письмових документів та інструкцій. Також відшкодуванню підлягає збиток від операцій з підробленими цінними паперами й фальшивою валютою. Покриття охоплює такі злочини, як пограбування банку, цінного майна з його приміщень, пограбування в процесі інкасації [6].

В Україні перша практика комплексного страхування ризиків належить «ПУМБу», який у 2002 р. застрахував ризики в компанії «АСКА» [7].

Загалом, за оцінками страховиків, сьогодні за програмою BBB застраховано близько десяти вітчизняних банків зі 198 працюючих.

Зростанню попиту банків на страхове покриття BBB в Україні перешкоджають такі фактори. По-перше, умови страхування. Обов'язковою умовою надання покриття BBB є проведення оцінювання системи безпеки банку сюрвейером, міжнародною аудиторською компанією або організацією, яка буде приймати такий ризик на перестраховання. Банк має бути відкритим для проведення подібних процедур, але небажання багатьох українських банків надавати повний обсяг внутрішньої інформації для оцінювання ризику позбавляє їх можливості отримання покриття по BBB.

Другим вагомим фактором стримування є висока вартість страхування. Страховий платіж по BBB перебуває в межах 2,5–5% від суми страхового покриття, яке може досягати декількох сотень мільйонів доларів. Наприклад, «Альфа-Банк» уклав договір BBB із сумою покриття, що дорівнює \$80 млн. [7].

Іншим напрямом співпраці банківського та страхового секторів є страхування фінансово-кредитних ризиків банків. Законодавством України передбачено такі три види страхування фінансово-кредитних ризиків:

- страхування кредитів;
- страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту;
- страхування виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій.

Майновий інтерес банку як кредитора може бути захищений шляхом безпосереднього страхового захисту платоспроможності його боржника. За цієї форми страхових відносин страхувальником є позичальник, який, безпосередньо страхуючи свою платоспроможність, посередньо захищає інтереси свого кредитора. Водночас страховик, страхуючи платоспроможність позичальника, дає тим самим

Структура кредитів комерційних банків у 2017–2018 рр., млрд. грн.

Показники	На 1 січня 2018 р.	Частка, %	На 1 січня 2019 р.	Частка, %	Відхилення	
					млрд. грн.	%
Кредити юридичним особам	465 842	80	490 973	76	+25 131	-4
Кредити фізичним особам	105 836	18	140 385	22	+34 549	+4
Міжбанківські кредити, депозити	2 538	1	4 516	1	+1 978	-
Кредити органам державної влади	1 520	1	2 867	1	+1 347	-
Всі кредити	575 736	100	638 741	100	х	х

гарантію кредиторю повернути йому борг. Отже, з правового боку ця страхова операція є фактично наданням страховиком страхового гарантійного зобов'язання, яке для кредитора є заставою на випадок неповернення йому боргу.

З огляду на це у страховій теорії та практиці страхові відносини такого характеру є заставними або гарантійними [4]. Такий вид страхування поширений в банках України під час кредитування фізичних осіб.

Недоліком страхування кредитних ризиків є те, що страховик не вступає у безпосередні правові відносини з банком-кредитором, а пов'язаний з ним опосередковано.

Нині для українських банків актуальним залишається покриття ризиків кредитування юридичних осіб. Ризик банку за різних видів кредитування реалізується у фінансових втратах у вигляді неповернення кредиту, неотримання очікуваного прибутку, погіршення ліквідності тощо через недобросовісність позичальника кредиту, погіршення його фінансового стану, несприятливу економічну кон'юнктуру.

Структура кредитів комерційних банків представлена в табл. 1.

Виходячи з даних табл. 1, бачимо, що найбільший обсяг кредитів і у 2017 р., і у 2018 р. одержано корпоративними клієнтами, а саме 80% від кредитної заборгованості банківського сектору. Однак у 2018 р. в загальному кредитному портфелі комерційних банків частка кредитної заборгованості корпоратив-

них клієнтів знизилась до 76%, тобто на 4 відсоткових пункти.

Частка кредитів фізичним особам у 2017 р. складала 18% у загальному кредитному портфелі, а за рік їх частка в структурі дорівнює 22%, тобто вона зросла на 4 в. п. Відмінності в динаміці кредитування підприємств і населення, вочевидь, обумовлені тим, що кредитування фізичних осіб видається банкам-резидентам України менш ризикованим, ніж кредитування суб'єктів підприємництва, насамперед, через брак якісного забезпечення таких кредитів.

Під страхуванням кредиту ми розуміємо один із видів забезпечення виконання зобов'язань, згідно з яким у разі настання певних подій (страхових випадків), передбачених договором страхування, страхова компанія зобов'язується сплатити обумовлену договором страхування грошову суму в рахунок виконання позичальником зобов'язань за кредитним договором. В сучасних умовах обсяги кредитування в банках України збільшуються, але значною залишається також заборгованість за непогашеними кредитами. Частка проблемних кредитів залишається досить високою. До основних причин наявності проблемної заборгованості можна віднести, зокрема, низьку якість кредитного портфеля банків. За таких умов банківський сектор потребує страхування проблемної заборгованості за кредитами, що допоможе значно знизити ризики неповернення кредитів і забезпечити дохід страхових компаній. Динаміка частки непрацюючих кредитів у загальному кредитному портфелі банків представлена на рис. 1.

Страхування кредитного ризику дає змогу банку позбутися неякісної заборгованості і знизити розмір резерву під проблемні кредити відповідно до вимог НБУ. Банк страхує свій кредитний портфель (або його частку), що дає йому можливість за умов настання страхового випадку отримати страхову виплату від страхової компанії і списати проблемну заборгованість зі свого балансу.

Рис. 1. Динаміка частки непрацюючих кредитів у портфелі банків України, % [3]

На наш погляд, у контексті страхування кредитних ризиків для банків проблемою є складність процедури оформлення договору страхування, адже вони мають здійснювати додатково до звичайної банківської діяльності ще й досить складну аналітичну роботу щодо узгодження страхових тарифів і надання страховику документів для відкриття регресного позову до боржника. Окрім того, страхування як засіб забезпечення кредитів вимагає залучення у правові відносини, що виникають з кредитної угоди, третьої особи, а це означає для банку труднощі під час пошуку необхідної страхової компанії та перегляду вартості кредитів через серйозне їх подорожчання за рахунок необхідності сплачувати страхові платежі.

Загалом основні принципи страхування кредитних ризиків банку можна представити таким чином.

1. За настання страхового випадку втрати несуть і страховик, і банк. Страховик бере на себе тільки частину, можливо, навіть велику, фінансових втрат банку. Інакше кредитний комітет банку й штат експертів стають непотрібними.

2. До страхування приймаються не окремі кредити, а тільки весь портфель кредитів або портфель однорідних кредитів, інакше до страховика прийдуть тільки сумнівні позичальники, в яких банк не впевнений.

3. Страхуванню підлягають тільки прямі збитки банку, не покриваються страхуванням відсотки, неотриманий прибуток і непередбачені витрати.

При цьому страховий випадок визнається таким, якщо він стався в результаті об'єктивних, випадкових причин (стихійного лиха, загибелі вантажу тощо), особових чинників (хвороба, інвалідність або смерть ключових фігур проекту) і частково суб'єктивних помилок (зокрема, помилок проектувальника).

Залежно від цільового призначення кредиту банками пропонуються різні страхові послуги. Так, іпотечне кредитування може передбачати страхування нерухомості за класичними ризиками майнового страхування, страхування життя й здоров'я позичальника, страхування ризику втрати права власності на майно.

Можливими видаються страхування овердрафту по дебетових корпоративних картах, страхування фінансового ризику інвестора (позичальника) під час пайового інвестування в будівництво, титульне страхування об'єкта нерухомості. Ефективними можуть стати класичні види страхування, які супутні кредитуванню, наприклад страхування предмета за поруки (будівель, товарів, устаткування, майна, цінностей тощо). Нерозвинутим у сучасних умовах є страхування ризиків під час надання

банківських послуг, які мають кредитний характер, наприклад під час обліку векселів, факторингових кредитів, форфейтингу.

Отже, з огляду на зарубіжний досвід та розширення різноманітних банківських операцій (кредитування експорту, факторинг, лізинг) ефективним методом покриття кредитного ризику комерційних банків є зовнішнє страхування.

Висновки з проведеного дослідження. В сучасних умовах економічного розвитку ефективна взаємодія банківського й страхового секторів економіки, адаптація і впровадження позитивного досвіду зарубіжних країн, що змогли забезпечити високі темпи економічного зростання з активною участю в цьому процесі банківського сектору, дуже своєчасні. Страхування ризиків банками є одним з методів забезпечення їх фінансової стабільності і має бути обов'язковим компонентом захисту від невизначеної ситуації на ринку й впливу непередбачуваних факторів. Міжнародний досвід свідчить про те, що страхування банківських ризиків забезпечує банкам надійну репутацію, довіру з боку вкладників і партнерів, а тому ефективну діяльність, прибутковість і фінансову стійкість.

Для того щоби страхування кредитних ризиків комерційних банків страховими компаніями широко застосовувалось у практичній діяльності, на наш погляд, необхідні:

- зміцнення мотивації банків та страхових компаній щодо плідної співпраці в галузі страхування банківських ризиків;
- зміцнення фінансового стану та статусу страхових компаній, збільшення їх капіталу;
- завоювання довіри громадян та суб'єктів господарювання до страхових компаній;
- покращення прозорості та відкритості страхового ринку;
- встановлення розумного розміру страхових тарифів під час страхування кредитних ризиків;
- підвищення якості страхових та банківських послуг;
- побудова ефективної системи оцінювання фінансового стану позичальника;
- розроблення нових методів і форм страхування банківських продуктів.

На нашу думку, важливо, що страхові компанії мають укладати угоду з клієнтом тільки щодо можливого страхового випадку (наприклад, аварії транспортного засобу з вантажем, придбаним за рахунок кредиту), а не брати на себе виробничий ризик банку, наприклад неправильне визначення платоспроможності позичальника.

Стимулювання розвитку кредитного страхування у банківському бізнесі, на нашу думку,

може поліпшити перспективи збільшення обсягів кредитування реального сектору економіки. З огляду на економічні умови в Україні викорис-

тання комплексного страхування ризиків банками дало б змогу значно стабілізувати їх діяльність, захистити від широкого кола ризиків.

Список використаних джерел:

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 20 березня 1991 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2020).
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2020).
3. Офіційний веб-сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 18.06.2020).
4. Здражевський В.О. Мінімізація ризиків: основні принципи створення ефективної системи управління фінансової стійкості в банках. *Аналітичний банківський журнал*. 2012. № 4 (83). С. 11–21.
5. Мудь І.В. Страхування банківських ризиків в Україні. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=3166> (дата звернення: 18.06.2020).
6. Сергієнкова О.В. Проблеми і перспективи розвитку страхування банківських ризиків в Україні. URL: <http://xn-e1aajfpcds8ay4h.com.ua/pages/view/508> (дата звернення: 18.06.2020).
7. Перспективи впровадження комплексного страхування банківських ризиків в Україні. URL: <http://libfor.com/engine/print.php?newsid=1110> (дата звернення: 18.06.2020).
8. Самсонова К.В. Страхування кредитних ризиків в Україні. URL: <http://intkonf.org/samsonova-k-v-strahuvannya-kreditnih-rizikiv-v-ukrayini> (дата звернення: 18.06.2020).

References:

1. Zakon Ukrayini "Pro banki i bankivsku diyalnist". 1991. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (date of appeal on 18.06.2020).
2. Official web site of the Derjavna slujba statistiki Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (date of appeal on 18.06.2020).
3. Official web site of the National bank of Ukraine. URL: <http://www.bank.gov.ua> (date of appeal on 18.06.2020).
4. Zdrajevsky V.O. Minimizatsiya riskiv: osnovni printsipi stvorennya effektivnoi sistemy upravlinnya finansovoi stiykosti v bankah // *Analitychni bankivski jurnal*. 2012. № 4 (83). P. 11–21.
5. Mud I.V. Strachuvannya bankivski riskiv v Ukrayini. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=3166> (date of appeal on 18.06.2020).
6. Sergienkova O.V. Problemy i perspektivy rozvitku strachuvannya bankivski riskiv v Ukrayini. URL: <http://xn-e1aajfpcds8ay4h.com.ua/pages/view/508> (date of appeal on 18.06.2020).
7. Perspektivy vprovajennya kompleksnogo strachuvannya bankivski riskiv v Ukrayini. URL: <http://libfor.com/engine/print.php?newsid=1110> (date of appeal on 18.06.2020).
8. Samsonova K.V. Strachuvannya kreditnih rizikiv. Url: <http://intkonf.org/samsonova-k-v-strahuvannya-kreditnih-rizikiv-v-ukrayini> (date of appeal on 18.06.2020).